

YAZITLAR VE SİKKELER IŞIĞINDA SEBASTOPOLİS/ HERAKLEOPOLİS ANTİK KENTİ'NDE BİR KAHRAMAN TANRI: HERAKLES

Şengül Dilek FUL*

ÖZ

Adı ilk defa Yaşlı Plinius tarafından zikredilmiş olan Sebastopolis antik kenti, Antik Çağ'da Pontus Bölgesi'nde günümüzde ise Karadeniz Bölgesi'nin Orta Bölümü'nde yer alan Tokat iline bağlı Sulusaray ilçe merkezinde konumlanmış, Erken Tunç Çağı'ndan günümüze kadar kesintisiz olarak yerleşim görmüş höyük üzerinde yer almaktadır. Sebastopolis adını almadan önce Karana ismiyle bilinen kent, MÖ 3 tarihinden itibaren imparator Augustus tarafından Sebastopolis adı verilerek yeniden kurulmuştur. Bununla birlikte kent, Roma Dönemi'nde sadece Sebastopolis ismi ile değil aynı zamanda Herakleopolis ismi ile de tanınmaktadır. Sebastopolis, bu ikinci ismini Yunan mitolojisinin güçlü kahramanı olan Herakles'ten almıştır ki kent, bu özelliği ile Pontus Bölgesi'ndeki tek örnektir.

Bu çalışma ile kahraman tanrı Herakles'in kentteki varlığının, kültürünün, neden ve nasıl kabul gördüğünün günümüze kadar ulaşan arkeolojik bulgular yardımıyla ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu çalışma kapsamında kullanılan materyalleri, kentten ele geçen epigrafik ve numizmatik veriler olmuştur. Elimizdeki bu mevcut verilerin değerlendirilmesi sonucunda Antik Çağ'ın ünlü kahramanlarından bir tanesi olarak kabul gören Herakles'in MS 2. yüzyılda Sebastopolis/Herakleopolis kentinin kurucu ve koruyucu tanrısı olarak tapınım gördüğü, kentin Augustus döneminden itibaren Sebastopolis ismi ile Hadrianus döneminden itibaren ise Sebastopolis ve Herakleopolis ismi ile birlikte anılmaya başlandığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sebastopolis/Herakleopolis, Herakles, Kült, Yazıt, Sikke.

A HERO GOD IN THE ANCIENT CITY OF SEBASTOPOLIS/ HERAKLEOPOLIS IN LIGHT OF INSCRIPTIONS AND COINS: HERAKLES ABSTRACT

The ancient city of Sebastopolis, first mentioned by Pliny the Elder, is located on a mound that has been continuously inhabited from the Early Bronze Age to the present day. It is situated in the district center of Sulusaray, which is part of the province of Tokat, located in the Pontus Region in Antiquity and now in the Central Black Sea Region. Before being named Sebastopolis, the city was known as Karana. From the 3 BCE onward, it was reestablished by Emperor Augustus under the name Sebastopolis. However, during the Roman period, the city was known not only as Sebastopolis but also by the name Herakleopolis. Sebastopolis took this second name from Herakles, the powerful hero of Greek mythology, making it unique in the Pontus region for this characteristic.

Through archaeological findings that have reached us to this day, this study aims to reveal the presence, cult, and the reasons and manner in which the hero god Herakles was accepted in the city. The materials used in this study consist of epigraphic and numismatic data unearthed from the city. Evaluating these existing data, it is understood that Herakles, considered one of the famous heroes of the ancient period, was worshipped as the founding and protective god of Sebastopolis/Herakleopolis in the 2nd century CE. The city started to be referred to as Sebastopolis from the time of Augustus and, from the Hadrian period onward, by both the names Sebastopolis and Herakleopolis together.

Keywords: Sebastopolis/Herakleopolis, Heracles, Cult, Inscription, Coin.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 20.05.2025

Yayına Kabul Tarihi: 22.09.2025

*Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, TOKAT; E-posta: dilekful@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0472-129X

Giriş

Yunan mitolojisine göre, baş tanrı Zeus ile soyu Perseus'a dayanan bir ölümlü olan Alkmene'den dünyaya gelen Herakles (Guthrie, 1955, s. 236; Stafford, 2012, s. 4-5) şiddetli tutkulara, insanüstü cesarete, yiğitliğe ve metanete sahip bir kahraman ve yarı tanrıdır. Kötüleri ve sözünde durmayanları cezalandıran, insanın başına gelen felaketleri defeden, fiziki gücün ve kahramanlığın simgesi olan Herakles, Yunan kahramanlarının en büyüğüdür. Genellikle *aleksikakos* (ἀλεξίκακος¹=kötülükleri uzaklaştıran) olarak kabul edilen Herakles, dünyayı canavarlardan ve kötülük yapanlardan temizleyerek maceralarla dolu zorlu bir hayat sürmüş ve bu zahmetli yaşamının sonucunda ölümünden sonra tanrılar arasında ölümsüzlükle ödüllendirilmiştir (March, 2001, s. 376). Böylece tanrılık mertebesine yükselen Herakles, Yunanlar arasında hem kahraman hem de tanrı olarak yani bir heros theos (ἥρως θεός) olarak tapınım görmüştür (Herodotos II. 44; Pindaros, Nemeian 3. 22). Bundan dolayı festivallerde kendisine, önce bir kahramana daha sonra da bir tanrıya olmak üzere iki farklı şekilde kurban sunularak ibadet edilmiştir (Herodotos II. 44; Pausanias II.10.1; Burkert, 2011, s. 319). Hem kahraman hem de tanrı özelliklerini bir arada taşıyan Herakles, insanlar arasında koruyucu ve kurtarıcı kimliği ile saygı görmüştür. Bu nedenle Herakles'e daha çok *aleksikakos* (ἀλεξίκακος) veya *apotropaios* (ἀποτρόπαιος)² yani kötülükleri uzaklaştıran epitetleriyle tapınılmıştır (Nicgorski, 2005, s. 100-101). Bu sıfatlar ile Herakles'in daha çok insanları veba gibi salgın hastalıklardan koruyucu özelliği vurgulanmıştır (Philostratos, Life of Apollonios of Tyre IV. 10 ve VIII. 7). Kahramanın en popüler unvanları arasında görülen ve "zafer kazanan, muzaffer" anlamına gelen *kallinikos* (καλλίνικος)³ epiteti ise önceleri üstün bir savaşçı ve atlet olarak Herakles'i kutlamak için kullanılmış ancak daha sonra bu sifata da insanlara hastalık, ölüm ve sıkıntı getiren kötülükleri kovma özelliği yüklenmiştir (Nicgorski, 2005, s. 100-101). Herakles aynı zamanda sürülerin ve tarlaların da koruyucusu olarak kabul edildiği için *ipoktonos* (ἵποκτόνος⁴=asmadaki kurtları öldüren), *kornopion* (κορνοπίον⁵=çekirge korkutucu) (Strabon XIII. 1. 64.) ve *melon* (μήλων⁶=sürülerin ve meyve ağaçlarının koruyucusu) gibi epitetlerle de tapınım görmüştür (Farnel, 1921, s. 150-151; Nicgorski, 2005, s. 101). Bu epitetlerle Herakles, kırsal alanlarda yaşayan ve tarım ile uğraşan insanların koruyucusu olarak kabul edilmiştir.

Herakles'in maceralarla dolu hayat hikayesi pek çok epik şiire, lirik esere ve tragedyaya konu olmuştur. Hayatını başından sonuna dek doğrudan ve kesintisiz olarak anlatan bir edebi kaynak yoktur (Powell, 2018, s. 397) ancak birçok antik yazar, kahramanın kendisini veya yaptığı işleri anlatan eserler bırakmışlardır. Bu yazarların başında Ovidius (Heroides 9.) ile Apollodorus (Library II. 4.7-12) gelmektedir. Apollodorus Herakles'in hayatını Ovidius'a göre daha ayrıntılı anlatır. Theokritos (Idylls XX 1. 11. 34. 64. 103. 119. 134, XXV 204. 223, 240. 262. 272) ile Pindaros (Nemeian, I. 35-70) Herakles'in bebekken yılanlarla boğuşma efsanesini kaleme alırken Euripides (Herakles, Prologos 1-105, Stasimon 348 - 441) ve Sophokles (Women of Trachis XXIII) Herakles'in maceralarını oyun biçiminde dile getirmişlerdir (Hamilton, 1983, s.

¹ LSJ s.v. "ἀλεξίκακος".

² LSJ s.v. "ἀποτρόπαιος".

³ LSJ s.v. "καλλίνικος".

⁴ LSJ s.v. "ἵποκτόνος".

⁵ LSJ s.v. "κορνοπίον".

⁶ LSJ, s.v. "μήλων".

127). Kahramanın hayatını kısa fakat en iyi şekilde açıklayan ozan ise Homeros'tur (Homeric Hymns 15).

Antik yazarların Herakles'le ilgili anlatımlarının Yunan dünyasında pek çok sanatçıyı etkilediği ve bu nedenle eserlerinde konu olarak kahraman-tanrının maceralarını işledikleri günümüze kadar gelen seramiklerin üzerindeki resimlerden veya heykeltıraşlık eserlerden anlaşılmaktadır. Herakles ve maceraları özellikle Arkaik Dönem'den itibaren sanatçıların favori konuları arasına girmiş (Carpenter, 2007, s. 119 vd.) ve böylece ünü ve kültü Yunanistan dışında adalar, Anadolu ve İtalya'ya kadar yayılmıştır. Özellikle Roma Dönemi'nde sporcular (Farnel, 1921, s. 148; Miller, 2004, s. 50), gladyatörler (Malay-Sılay, 1991, s. 31) ve tüccarlar (Lurker, 2005, s. 79) için önemli bir tanrı olan Herakles, Hercules Victor (=Muzaffer Hercules) ve Hercules Invictus (=Yenilmez Hercules) gibi unvanlarla anılmıştır (Malay-Sılay, 1991, s. 31).

Kötülere karşı verdiği amansız mücadelesi, cesareti ve yiğit karakteri ile kahraman/tanrı olarak tapınım gören Herakles'in kültü Anadolu'da Karia (Ok vd., 2021, 685 vd.), Mysia (Schwertheim, 1983, s. 2, no:1; Üreten, 2004, s. 208-209), Kilikia (Sayar, 2011, s. 220, 233-234) Kappadokia (Hakman, 2020, s. 2543-2560) gibi birçok bölgede görülmektedir. Ayrıca İonia Bölgesi'ndeki Erythrai'da (Farnel 1921, 160-162) ve Bithynia Bölgesi'nde Herakleia Pontike'de (Öztürk, 2020, s. 43) güçlü bir Herakles kültürünün varlığı da bilinmektedir. Pontus bölgesinde ise Sebastopolis antik kentinde kahramanın kültüne rastlanmaktadır (Temür, 2023a, s. 4; Temür, 2023b, s. 229; Temür – Gültekin-Genç, 2023, s. 148).

Sebastopolis'te Epigrafik Veriler Işığında Herakles

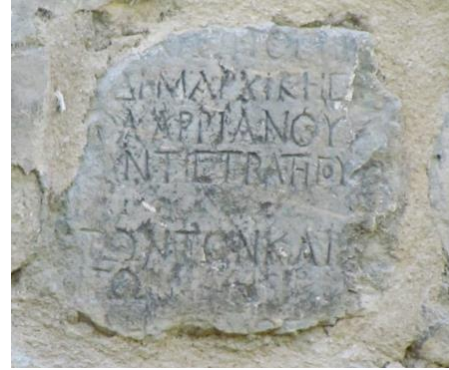
Antik kaynaklarda ilk defa Yaşlı Plinius (nat. 6, 3, 8) tarafından zikredilen Sebastopolis, Antik Çağ'da Pontus Bölgesi sınırları içinde günümüzde ise Orta Karadeniz Bölümü'nde bulunan Tokat iline bağlı Sulusaray ilçe merkezinde yer almaktadır. Sebastopolis adını almadan önce Karana⁷ (Strab. XII, 3, 37) ismiyle bilinen ve yerel bir Galat beyi olan Ateporix tarafından yönetilen kent, Ateporix'in MÖ 3/2 de ölümünden sonra Romalılar'a bağlı bir eyalet haline getirilerek Pontus Galaticus'a bağlanmış ve kentin era'sının başlangıcı da MÖ 3 olarak kabul edilmiştir (Anderson, 1903, s. 34) Bu tarihten itibaren imparator Augustus, Karana'ya Sebastopolis (Sebastos'un yani Augustus'un kenti) adını vererek yeniden kurmuştur (Magie 1950, 471-472; Tekin vd., 2021, s. 349). Haşmetli, azametli, görkemli anlamına gelen "augustus" kelimesinin Eski Yunanca karşılığı olan "sebastos" ile polis (şehir) kelimelerinden türetilen Sebastopolis kelime olarak "büyük, ulu şehir" anlamına gelmekte ve kentin Augustus döneminde yeniden kurulduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Kentlere Augustus'un isminin verilmesi, Roma'nın gücü altında olan ve yeniden kuruluş aşaması geçiren şehirlerde görülen bir özelliktir. Bununla birlikte kentin, Roma Dönemi'nde sadece Sebastopolis değil Herakleopolis ismi ile de anıldığı İstanbul Yunan Filolojisi üyesi olan Damon'un 1871 yılında Amasya-Sivas arasında yaptığı bir maden arama gezisi sırasında, Çekerek (Skylax) Irmak'ı yakınlarında tesadüf sonucu bulmuş olduğu bir stel üzerindeki yazıttan⁸ anlaşılmıştır. İlk bulunduğu 1.60 m yüksekliğe ve 0.90 m genişliğe sahip olan stel, günümüzde ise sadece küçük bir parçası korunmuş ve Çekerek Irmak'ı üzerine inşa edilen Roma köprüsü'nde devşirme malzeme olarak kullanılmıştır (Figür 1).

⁷ Konuyla ilgili olarak bakınız: Mouton, 2011, s. 101-111.

⁸ Çekerek Irmak'ı üzerinde yer alan yazıt, günümüzde oldukça tahrip olmuş ve sadece küçük bir parçası korunmuş durumdadır. Yazıt hakkındaki bilgiyi 19. yüzyılda Sebastopolis antik kentini gezen seyyahlardan öğrenmekteyiz. Damon, 1874, s. 4; Ramsay, 1960, s. 361; Le Guen Pollet, 1989, s. 60-61; Özcan, 1990, s. 264; Mitford, 1991, s. 194-196, no: 8.

Stel ve üzerindeki yazıt oldukça tahrip olmuş durumdadır. MS 137 yılına tarihlenen yazıtın ilk bulunduğu durumdaki kopyası ve çevirisi:

- 1 [Αὐτοκράτορι Καίσαρι],
- 2 [Θεοῦ Τραιανοῦ Παρθικοῦ υἱῶ],
[Θεοῦ Νέρουα υἱωνῶ Τραιανῶ]
- 4 [Ἀδριανῶ Σεβ(αστῶ), ἀρχιερεῖ μεγίστῳ],
[δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ κα΄],
- 6 [αὐτοκράτ(ορι) τὸ β΄, ὑπ]άτω τὸ γ΄, π(ατρι) π(ατρίδος)
[καὶ Αἰλίῳ Καίσαρι], δημαρχικῆς
- 8 [ἐξουσίας, ἐπὶ] Φλ Ἀρριανοῦ
[πρεσβευτοῦ καὶ] ἀντιστρατήγου
- 10 [τοῦ Σεβαστοῦ]
[Σεβαστοπολε]ιτῶν τῶν καὶ
- 12 [Ἡρακλεοπολει]τῶν
[ἄρχοντες, βουλή, δῆμος] ·
- 14 [ἔτους θλρ΄].

Figür 1:
Roma Köprüsü Üzerindeki Yazıt (Yüzey Araştırması Arşivinden)

Çeviri: Parth fatihi tanrılaştırılmış Trajan'ın oğlu, tanrılaştırılmış Nerva'nın torunu, yirmi birinci kez tribünlük yetkisine sahip, başrahip, ikinci kez imparator, üçüncü kez konsül, vatanın babası olan Caesar Trajan Hadrian Augustus'u ve (ilk kez) tribünlük yetkisine sahip olan (Lucius) Aelius Caesar'ı, imparatorluk elçisi Flavius Arrianus'un valiliği sırasında, magistratlar, meclis ve Sebastopolis-Herakleopolis halkı selamlıyor. Sebastopolis'in 139. yılında.

Eser, İmparator Hadrianus ve evlatlık olan oğlu Lucius Aelius Caesar'a ithaf edilmiştir.

Sulusaray-Kadışehir yolu arasında yer alan Çöte'de ele geçen ancak Sulusaray kökenli olan başka bir stel üzerindeki yazıtta da Sebastopolis, ikinci ismi olan Herakleopolis ile birlikte zikredilmektedir (de Jerphanion vd., 1908, s. 453-454, no: 6; Le Guen-Pollet 1989, s. 64, no: 9; Mitford, 1991, s. 233-234, no: 44) MS. 199/200 yılına tarihlenen ve imparator Septimius Severus'un eşi Iulia Domna'ya atfedilen eser, 1.20 m yüksekliğe ve 0.35 m genişliğe sahiptir. Üzerindeki yazıt:

- 1 Ἰουλίαν Δό-
2 μναν Σεβ(αστήν),
 μητέρα Κάστρον
4 Σεβαστοπολει-
 τῶν Ἡρακλεοπο-
6 λειτῶν βουλῇ,
 δῆμος,
8 οἱ περὶ Ἰούλιον
 Ποτεῖτον ᾠρ-
10 [ξ]αντες·
 ἔτους βσ'

Çeviri: Kampların annesi Iulia Domna Augusta'nın (heykeli), Sebastopolis-Herakleopolis konseyi, halkı ve Julius Potitus başkanlığındaki "arkhonlar kurulu" tarafından (diktiler). Kentin 202. yılında.

Yazıtlardan anlaşıldığı gibi, kent Herakleopolis (Herakles'in şehri) şeklindeki ikinci ismini mitolojik kahraman Herakles'ten almıştır. Kentin Herakles'le olan bağı Yunan mitolojisinde Argonotlar Seferi (Apollonius Rhodius, The Argonautika I, 1207, 1240, 1296) olarak geçen efsaneye dayandırılır. Efsaneye göre, Iason önderliğinde Altın Post'u almak için Kolkhis'e yapılan yolculuğa Herakles, aşkı Hylas ile birlikte katılmıştır. Ancak bu yolculuk sırasında Hylas, Mysia kıyılarına vardıklarında kaybolur ve Herakles ile Polyphomos'un tüm aramalarına rağmen bulunamaz. Bu yüzden Hylas'ı orada bırakmak istemeyen Herakles onu arayıp bulmak için Argonautların seferinden ayrılır. Seferden ayrılan Herakles, daha sonra Kappadokia'yı geçerek Pontus'a doğru seyahat eder. Herakles, Pontus'a geldiğinde burada Amazonlarla karşılaşır ve onlarla yaptığı savaşı kazanarak Herakleopolis kentini kurar (Amandry vd., 1998, s. 8; Dalaison 2014, 129- 130). Bu bağlamda Herakles, kentin hem kurucu hem de koruyucu tanrısı konumundadır.

Nüemizmatik Veriler Işığında Herakles

Sebastopolis'in Herakles ile olan güçlü bağı yazıtlar dışında kentten ele geçen sikkeler de kanıtlamaktadır. Yazıtlarda olduğu gibi, Septimius Severus, Iulia Donma, Caracalla, Geta ve Gallienus dönemlerine ait sikkelerde de kent, Sebastopolis-Herakleopolis çift ismi ile birlikte görülmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen bu sikkelerin ön yüzlerinde imparator veya imparatoriçenin büstleri yer alırken arka yüzlerin neredeyse tamamında Herakles tasvir edilmiştir. Kahramanın ilk izlerine Traianus dönemine tarihlenen sikkeler üzerinde rastlanmaktadır (SNG von Aulock, 1957, no: 133; Amandry vd., 1998, s. 18). MS 106-107 yıllarına tarihlenen bu sikkelerin ön yüzlerinde ΑΥΤ ΝΕΡ ΤΡΑΙΑΝΟC ΚΑΙCΑΡ CΕ ΓΕ ΔΑ lejanti ile imparator Traianus'un başı yer almaktadır. Sağa doğru profilden tasvir edilen imparator, başında defne yapraklarından oluşan bir taç taşımaktadır. Sikkelerin arka yüzlerinde ise CEBACTOΠOΛITΩN

ΕΤΟΥΥΘ ΘΡ lejantı ile Herakles' in sembolü olan sopa ve aslan postu bulunmaktadır (Figür 2a-b).

Figür 2a: İmparator Trianus ile Herakles'in sopası ve aslan postu (SNG von Aulock, 1957, no: 133).

Figür 2b: <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/3/2919A>

İmparator Traianus'tan sonra kahraman, Septimius Severus dönemine ait sikkeler üzerinde görülmektedir (Arslan, 1997, s. 98. Kat. No: 175-179; Amandry vd., 1998, s. 24-27). MS 205-206 yıllarına tarihlenen sikkelerin ön yüzlerinde ΑΥ ΚΑΙ Λ ΣΕΠΤΙ-ΣΕΟΥΗΡΟΣ, ΑΥ ΚΑΙ Λ ΣΕΠΤΙ-ΣΕΟΥΗΡΟΣ Α, ΑΥ ΚΑΙ Λ ΣΕΠΤΙ-ΣΕΟΥΗΡΟΣ ΑΥ veya ΑΥ ΚΑΙ Λ ΣΕΠΤΙ-ΜΙ ΣΕΟΥΗΡΟΣ ΑΥ lejantlarından birisi ile imparatorun sağa doğru profilden gösterilen büstü yer almaktadır. Başında defne tacı taşıyan imparator zırlı, *paludamentum*lu ve boyundan aşağısı ise $\frac{3}{4}$ cepheden betimlenmiştir. Bu sikkelerin arka yüzlerinde ise [] ΗΡΑΚΛΕΟΠΟΛΙ [], ΣΕΒΑΚΤ [] ΛΕΟΠ, ΣΕΒΑΚΤΟΠΟ ΗΡΑΚΛΕΟΠ, ΣΕΒΑΚΤΟ ΗΡΑΚΛΕΟ/ΕΤ ΗΣ, ΣΕΒΑΚΤ ΗΡΑΚΛΕΟ/Ε, ΣΕΒΑΚΤΟΠΟ ΗΡΑΚΛΕΟΠΟ ΕΤ ve ΤΟΝ ΚΤΙΣΤΗΝ ΣΕΒΑΚΤΟΠΟΛΙΣ lejantlarından bir tanesine ünlü kahraman Herakles, çeşitli tasvirlerle eşlik etmektedir. Örneğin bir sikkenin üzerinde nokta bordür içerisinde cepheden ayakta ve çıplak olarak resmedilen Herakles, sağ elinde tuttuğu sopasına dayanırken sol elinde bir aslan postu taşımaktadır (Figür 3).

Figür 3: İmparator Septimius Severus ve ayakta duran Herakles (Arslan, 1997, no: 176).

Figür 4: İmparator Septimius Severus ve yatar pozda Herakles (Amandry vd., 1998, no:18b).

Başka bir sikke üzerinde sadece kahramanın sembolü olan sopası betimlenirken bir diğer sikke üzerinde Herakles, yere serilen aslan postunun üstünde çıplak olarak sola doğru yarı yatar pozisyonda tasvir edilmiştir. Vücut ağırlığını üzerine yaslandığı sol kol dirseğine veren kahraman sağ bacağını da dizden kırıp sol bacağının önüne, sağ elini ise sağ dizinin üstüne koymuştur (Figür 4). Ayağının hemen yanında sopası durmaktadır. Bunların dışında mimari bir eleman ile birlikte betimlenen Herakles tipleri de mevcuttur. Örneğin bazı sikkeler üzerinde kahramanın kült heykeli, tetrastylos tipinde küçük kutsal bir yapı içinde, bir kaide üzerinde cepheden, ayakta ve çıplak olarak sağ elinde yere dayadığı sopasını sol elinde ise aslan postunu taşıyor vaziyette görülmektedir (Figür 5). Buna bezer şekilde tasvir edilen başka sikke örnekleri üzerinde ise Herakles'in heykeli, kemerli bir portiko ile birbirlerine bağlı olan iki tetrastylos tipte tapınağın önünde, kemerli portikonun altında ve bir balustrad (korkuluk) üzerinde betimlenmiştir (Figür 6). Burada da cepheden ve ayakta çıplak olarak gösterilen Herakles, sağ elinde yere dayadığı sopasını sol elinde ise aslan postunu tutmaktadır. Septimius Severus dönemi sikkeleri

üzerinde betimlenen Herakles tipleri, Iulia Domna adına basılan sikkeler üzerinde de görülmektedir (Arslan 1997, s. 99; Amandry vd., 1998, s. 24-27). MS. 205-206 yıllarına tarihlenen bu sikkelerin ön yüzlerinde IOYΛΙΑ-ΔΟΜΝΑ ΑΥ veya IOYΛΙΑ Δ-ΟΜΝΑ ΑΥ şeklinde yazılmış lejantlar görülürken arka yüzlerinde CEBACT-ΟΠΟ ΗΡΑΚΛΕΟΠΟ, CEBACTΟΠ-ΗΡΑΚΛΕΟΠ, CEBACTΟΠΟ ΗΡΑΚΛΕΟΠ, CEBACT ΗΡΑΚΛΕΟΠ/ΕΤ ΗC, CEBACTΟΠΟ ΗΡΑΚΛΕΟΠΟ Π, CEBACT ΗΡΑΚΛΕ ve ΤΟΝ ΚΤΙCΤΗΝ CEBACTΟΠΟΛΙC lejantlarından bir tanesi yer almaktadır. Sikkelerin ön yüzlerinde imparatoriçe Iulia Domna'nın sağa doğru dönük profilden ve bol drapeli büstü, arka yüzlerinde ise Septimius Severus sikkelerinin arka yüzlerinde görülen Herakles tiplerinden bir tanesi işlenmiştir.

Figür 5: İmparator Septimius Severus ve Herakles heykeli (Amandry vd., 1998, no: 6a).

Figür 6: İmparator Septimius Severus ve kemerli portiko içinde Herakles heykeli (Roma Numismatics EA 69, lot 725).

İmparator Caracalla adına basılan ve yine MS 205-206 yıllarına tarihlenen sikkeler üzerinde de Herakles'in varlığı görülmektedir (Amandry vd., 1998, s. 27-29, no: 34-46). Bu sikkelerin ön yüzlerinde ΑΥ ΚΑΙ Μ ΑΥΡΗΛ ΑΝΤΩΝΙΝΟC, ΑΥ ΚΑΙ Μ ΑΥΡ-ΑΝΤΩΝΙΝΟC ve ΑΥ ΚΑΙ Μ ΑΥΡΗΛΙ-ΑΝΤΩΝΙΝΟC lejantlarından bir tanesi ve imparatorun sağa doğru dönük profilden betimlenen büstü yer almaktadır. Zırhlı, *paludamentum*lu ve boyundan aşağısı ise $\frac{3}{4}$ cepheden tasvir edilen imparator başında defne tacı taşımaktadır. Sikkelerin arka yüzlerinde ise CEBΑ [CΤΟΠΟ ΗΡΑΚΛΕ] ΟΠ, CEBACT ΗΡΑΚΛΕΟΠ/ΕΤ ΗC, CEBACTΟΠ şeklinde yazılan lejantlardan bir tanesi ile Herakles tiplerinden bir tanesi işlenmiştir. Bunların içinde en yoğun olan sahne, iki tetrastylos planlı tapınağı birbirine bağlayan bir kemerin altında betimlenen Herakles heykelidir. İmparator Geta adına darp edilen ve MS 205-206 yıllarına tarihlenen sikkelerin neredeyse tümü üzerinde de Herakles işlenmiştir. Bu sikkelerin ön yüzlerinde Α CΕΠΤΙΜΙ Γ-ΕΤΑC Κ veya CΕΠΤΙΜΙ Γ-ΕΤΑC ΚΕCΑΡ lejantı ile imparatorun sağa doğru profilden, taçsız, drapeli ve zırhlı bir şekilde resmedilen büstü bulunmaktadır. Bunların arka yüzlerinde ise CEBACT ΗΡΑΚΛΕΟΠ/ΕΤ ΗC, CEBACT ΗΡΑΚΛΕΟΠ/ΕΤ ΗC ve CEBACTΟΠΟ ΗΡΑΚΛΕΟΠΟ lejantları yer alır. Bu sikkeler içinde en yoğun işlenen tasvir ise iki tetrastylos planlı tapınağı birbirine bağlayan bir kemerin altında betimlenen Herakles heykelidir.

İmparator Gallianus dönemine tarihlenen sikkeler üzerinde de Herakles yoğun olarak görülmektedir (Amandry vd., 1998, s. 32-36 no: 59-72). MS. 263-264 yıllarına tarihlenen sikkelerin ön yüzlerinde ΑΥΤ ΚΑΙ ΡΟ ΔΙΚ ΓΑΛΛΙΗΝΟC lejantına imparatorun sağa doğru profilden gösterilen büstü eşlik etmektedir. Başında defne tacı olan imparator zırhlı, *paludamentum*lu ve boyundan aşağısı ise $\frac{3}{4}$ cepheden gösterilmiştir. Sikkelerin arka yüzlerinde ise CEBACTΟΠΟ ΗΡΑΚΛΕΟΠΟ, CEBACTΟΠΟ ΗΡΑΚΛΕΟ, ΕΤ CEBACTΟ ΗΡΑΚΛΕΟ/ΖC, ΗΡΑΚΛΕΟ-CEBACTΟΠΟΛΙC ve CEBACTΟ ΗΡΑΚ şeklinde yazılmış lejantların yanında Septimius Severus adına basılan sikkelerde görülen Herakles tasvirleri yer almaktadır.

Bu örnekler dışında birçok sikke üzerinde Herakles'in kahramanlıklarını anlatan mitosların da işlendiği görülmektedir. Bunlar kahramanın, çocuklarını bir cinnet anında öldürüp günah işlediği için, bu günahattan arınmanın kefareti olarak kuzeni Miken kralı Eurystheus'un hizmetine girip onun emri ile yerine getirmek zorunda kaldığı görevleridir. Bu görevler mitolojide Herakles'in On İki İşi (=Dodekathlos) olarak bilinmektedir. Sebastopolis'ten ele geçen sikkeler üzerinde kahramanın; Nemea Aslanı, Lerna Ejderi, Kyreneia Geyiği, Erymanthos Yaban Domuzu, Girit Boğası, Hesperidesler'in Altın Elmaları ve Kerberos Köpeği ile ilgili olan görevleri işlenmiştir.

1. Nemea Aslanı

Apollodorus'un (Library II. 5. 1) anlatımına göre Herakles'in, kral Eurystheus'un buyruğuna girdikten sonraki ilk görevi Yunanistan'da Nemea Bölgesi'nde iki çıkışı olan bir mağarada yaşayan ve bu bölgede oturanları kasıp kavuran yırtıcı Nemea Aslanı'nı öldürmektir. Nemea'ya gelip aslanı takip eden Herakles, silahları ile aslanı öldürmeye çalışmış ancak gövdesine hiçbir silahın işlemediğini görünce onu, okları ve sopasıyla yenemeyeceğini anlamış ve bu nedenle hayvanı mağarada kısıtırarak boynundan yakalamış ve kollarıyla boğana kadar sıkarak öldürdükten sonra aslanın postunu yüzerek kendisine zırh olarak kullanmıştır (March, 2021, s. 32-34).

Figür 7a-b: İmparator Gallianus ve Herakles'in Nemea Aslanı ile mücadelesi (Amandry vd., 1998, s. 22, 33-34 no: 60-64).

Herakles'in Nemea Aslanı ile ilgili mücadele sahnesi Sebastopolis'ten ele geçen Septimius Severus, (Iulia Domna, Caracalla) ve Gallianus dönemlerine tarihlenen sikkeler üzerinde tasvir edilmiştir (Amandry vd., 1998, s. 33-34 no: 60-64). Bu sikkelerin ön yüzlerinde AY KAI A CEΠTI CEOYHPOC veya AYT KAI ΠO ΛIK ΓAΛΛIHNOC lejantları ile imparatorların sağa doğru profilden, başında defne tacı bulunan portreleri yer almaktadır. İmparatorlar zırhlı, *paludamentum*lu ve boyundan aşağıları ise $\frac{3}{4}$ cepheden betimlenmiştir. Bu sikkelerin arka yüzlerinde ise CEBACTOΠO HPAKΛEOΠ, CEBACTOΠO HPAKΛEO veya CEBACTOΠO HPAKΛEOΠO lejantlarından bir tanesi ile ortada Herakles'in aslan ile mücadelesi yer almaktadır. Ayakta çıplak olarak betimlenen Herakles, kaslı ve güçlü kollarıyla boynundan sıkı bir şekilde kavrayarak yukarı kaldırdığı aslanı boğmaya çalışmaktadır (Figür 7a-b).

2. Lerna-Hydra Ejderi

Herakles'in ikinci görevi dokuz başa sahip bir ejderha olan Hydra'yı yok etmektir. Argos Bölgesi'nde Lerna bataklığında yaşayan ve bulunduğu yerde canlılara zarar veren bu canavarın kesilen her bir başının yerine yenisi çıkması gibi önemli bir özelliği vardı. Bundan dolayı Herakles ele geçirdiği canavarın kestiği her başını sadık dostu (veya yeğeni) Iaolaos'un da yardımıyla dağlayarak yok eder. Geriye kalan son ölümsüz olan başı ise kesip bir kayanın altına gömerek canavarı ortadan kaldırır (Schwab, 2012, s. 156-157).

Herakles'in Lerna Ejderi ile ilgili mücadelesi kentten ele geçen Septimius Severus ve Geta⁹ dönemlerine tarihlenen sikkelerin üzerinde tasvir edilmiştir (SNG. Auloc Nachtrage, no: 6777). Bu sikkelerin ön yüzlerinde AY KAI Λ CEΠTI-MI CEOYHPOC AY ve Λ CEΠTI ΓETAC K lejantlarından birisi ile imparatorların sağa doğru profilden gösterilen büstleri yer almaktadır. Başlarında defne tacı taşıyan imparatorlar zırlı, *paludamentum*lu ve boyundan aşağıları ise $\frac{3}{4}$ cepheden betimlenmiştir. Sikkelerin arka yüzlerinde ise CEBACT HPAKAE lejantı yer alırken merkezde ayakta, başı sağa profilden, gövdesi cepheden, çıplak ve kaslı olarak betimlenmiş olan Herakles, Hydra ejderini öldürmek için sağa doğru hamle yapar şekilde gösterilmiştir. Kahraman yukarı doğru kaldırdığı sol eliyle kendisine saldıran ejderin başlarından bir tanesini yakalamış ve sağ elinde tutmuş olduğu sopasını hayvanın başına vurmak için yukarı doğru kaldırmıştır (Figür 8).

Figür 8: İmparator Septimius Severus ve Geta ile Herakles'in Lerna Ejderi ile mücadelesi (SNG. Auloc Nachtrage, no: 6777).

3. Keryneia Geyiği

Kral Eurystheus'un Herakles'e verdiği üçüncü görev, Artemis'in kutsal hayvanlarından birisi olan altın boynuzlu, tunç ayaklı bir geyiği canlı olarak getirmesiydi. Geyiği yaralamak istemeyen Herakles hayvanı bir yıl boyunca takip eder ve Ladon Nehri'nin kıyısında bir ok ile hafif bir şekilde yaralayarak yakalar ve Eurystheus'a götürür (Berens, 2011, s. 250).

Herakles'in Keryneia Geyiği ile ilgili mitos, Septimius Severus ve Gallianus dönemlerine tarihlenen sikkelerin üzerinde işlenmiştir (Amandry vd., 1998, s. 22, 35 no: 16, 71). Sikkelerin ön yüzlerinde AY KAI Λ CEΠTI-MI CEOYHPOC A ve AYT KAI ΠO ΛIK ΓAΛΛIHNOC lejantlarından birisi ile birlikte imparatorların sağa doğru profilden gösterilen büstleri yer almaktadır. Başları defne tacı olan imparatorlar zırlı, *paludamentum*lu ve boyundan aşağıları ise $\frac{3}{4}$ cepheden betimlenmiştir. Sikkelerin arka yüzlerinde ise CEBACT [] Π ve CEBACTO HPAK lejantlarından bir tanesi ile nokta bordür içerisinde Herakles'in Keryneia Geyiği'ni yakaladığı mitos betimlenmiştir. Baş ve gövdesi sola profilden, belden aşağısı cepheden, çıplak ve kaslı olarak betimlenmiş olan Herakles, iki eliyle boynuzlarından yakaladığı hayvanı zapt edebilmek için sıkı bir şekilde tutmaktadır (Figür 9a-b).

Figür 9: İmparator Septimius Severus ve Gallianus ile Herakles'in Keryneia Geyiği ile mücadelesi (Amandry vd., 1998, s. 22, 35 no: 16, 71).

⁹ https://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?album=388&pid=12505#top_display_media.

4. Erymanthos Yaban Domuzu

Eurystheus tarafından Herakles'e verilen dördüncü görev, Erymanthos'ta yaşayan devasa büyüklükte ve halka zarar veren yaban domuzunu canlı olarak yakalayıp getirmektir. Bu görevi için Erymanthos'a gelen Herakles, çalılıkların içinde bulunduğu yaban domuzunu önce attığı naralarla ürkütüp dışarı çıkarır; daha sonra onu karlı ovaya doğru sürüp uzun süre peşinden kovalayarak yorulmasını sağlar ve böylece yorulan hayvanı canlı olarak yakalayıp Eurystheus'a getirir (Graves, 2004, s. 589, 591).

Herakles'in Erymanthos Yaban Domuzu ile ilgili işi Septimius Severus ve eşi Iulia Domna adına basılan sikkelerin üzerinde tasvir edilmiştir (Waddington, vd., 1925, s. 143, no: 11; Amandry vd., 1998, s. 22, no: 15). Septimius Severus adına darp edilen bir sikkenin ön yüzünde AY KAI A CE-ΠΤΙ CEΟΥΗΡOC lejantı ile imparatorun sağa doğru profilden, başında defne taçlı, zırhlı, *paludamentum*lu ve boyundan aşağısı $\frac{3}{4}$ cepheden betimlenmiş büstü yer alırken, Iulia Domna adına basılan iki sikkenin ön yüzlerinde IOYΛΙΑ-ΔΟΜΝΑ AY lejantı ve imparatoriçenin sağa doğru dönük profilden ve bol drapeli büstü resmedilmiştir. Bu sikkelerin arka yüzlerinde ise CEBACTOΠ HPAKΛEOΠO ET veya CEBACTOΠO HPAKΛEOΠO Π lejantlarından bir tanesi ile birlikte Herakles tasvir edilmiştir. Boynunda sarkan aslan postu dışında çıplak, ayakta ve oldukça kaslı olarak betimlenen Herakles'in başı sağa doğru profilden, gövdesi ise cepheden gösterilmiştir. Kahraman yaban domuzunu bir eliyle başından diğer eliyle kuyruk kısmından tutarak beli hizasında taşımaktadır (Figür 10a-b).

Figür 10a-b: İmparator Septimius Severus ve imparatoriçe Iulia Domna ile Herakles'in Erymanthos Yaban Domuzu ile mücadelesi (Waddington, vd., 1925, s. 143, no: 11; Amandry vd., 1998, s. 22, no: 15).

5. Girit Boğası

Girit Adası'nda yaşayan ve etrafa dehşet saçan azgın boğanın canlı olarak yakalanıp Eurystheus'a getirilmesi Herakles'in yedinci görevi idi. Bu hayvan, Girit kralı Minos'un denizden ne çıkarsa çıksın tanrı Poseidon'a kurban etmeye yemin ettiği boğaydı. Ancak, hayvanın güzelliğinden ve büyüklüğünden etkilenen Minos, tanrıya ettiği yemine uymayarak kendi sürüsü içinden seçtiği başka bir hayvanı kurban eder. Bu duruma öfkelenen Poseidon boğayı azdırır. Etrafa zarar veren boğadan kurtulmak isteyen Minos, Herakles adaya geldiğinde ona karşı çıkmaz. Kahraman uzun uğraşılardan sonra hayvanı yakalamayı başarır ve kral Eurystheus'a götürür (Keightley, 1838, s. 357).

Septimius Severus dönemine ait iki sikke üzerinde Herakles'in Girit Boğası ile ilgili mitosu sahnelenmiştir (Waddington, vd., 1925, s. 142, no: 6). Sikkelerin ön yüzlerinde AY KAI A CE-ΠΤΙ CEΟΥΗΡOC A lejantına imparatorun sağa doğru profilden gösterilen büstü eşlik etmektedir. Başında defne tacı taşıyan imparator zırhlı, *paludamentum*lu ve boyundan aşağısı ise $\frac{3}{4}$ cepheden betimlenmiştir. Sikkelerin arka yüzünde ise CEBACT [] HPAKΛEOΠO lejantı ile merkezde Herakles ayakta, cepheden, çıplak ve kaslı bir şekilde betimlenmiştir. Kahraman, başı cepheden

gövdesi profilden tasvir edilen boğanın boynunu iki koluyla sıkı bir şekilde sararak tutmaya çalışmaktadır (Figür 11).

Figür 11: İmparator Septimius Severus ve Herakles'in Girit Boğası ile mücadelesi (Waddington, vd., 1925, s. 142, no: 6).

6. Hesperidesler'in Altın Elmaları

Eurystheus'un Herakles'e verdiği on birinci görev, Hera'ya Zeus ile evlenirken düğününde Gaia tarafından hediye olarak verilen ve Hesperidesler'in bahçesinde yetişen altın elma ağacından elmaları alıp getirmesiydi. Hesperidesler adı verilen dört kız ve yüz başlı bir ejderha tarafından korunan kutsal ağacın yerini bulmak çok zordu. Bu sebeple Herakles, Hesperidesler'in efsanevi bahçesini bulmak için, inzivaya çekilmiş deniz tanrısı Nereus'a danışır ve onu zorlayarak bahçesinin yerini öğrenir. Hesperidesler'in diyarına ulaşan Herakles, titan Atlas'ın yardımıyla elmaları almayı başarır ve krala getirir (Nardo, 2002, s. 222-223; Berens, 2011, s. 257-259).

Septimius Severus dönemine ait Iulia Domna adına basılmış bir sikkenin arka yüzünde Herakles'in Hesperidesler'in Altın Elmaları ile ilgili mitosu tasvir edilmiştir (Amandry vd., 1998, s. 26, no: 33). Sikkenin ön yüzünde IOYΛΙΑ Δ-OMNA AY lejanti ve imparatoriçe Iulia Domna'nın sağa doğru dönük profilden ve bol drapeli büstü yer almaktadır. Sikkenin arka yüzünde ise CEBACT HPAKΛE lejanti ile merkezde Herakles, ağaçtan elmaları toplamak için sola doğru yürümektedir. Ayakta, başı sola profilden, gövdesi sola $\frac{3}{4}$ cepheden, çıplak ve kaslı bir şekilde tasvir edilen kahraman, sopasını sol kolunun içinde dik olarak tutarken, sağ kolunu bir yılanın sarılmış olduğu ağaca doğru uzatmaktadır. Yılan ağzını açarak Herakles'e doğru hamle yapar vaziyette betimlenmiştir (Figür 12).

Figür 12: İmparatoriçe Iulia Domna ve Herakles'in Hesperidesler'den Altın Elmaları alması (Amandry vd., 1998, s. 26, no: 33).

7. Kerberos Köpeği

Herakles'in on ikinci görevi, ölümler diyarını koruyan korkunç ve vahşi üç başlı köpek Kerberos'u yakalamaktı. Hermes ve Athena'nın yardımıyla Hades'in dünyasına inmeyi başaran kahraman, köpeği alıp götürmek için Hades'i ikna eder. Ancak Hades, hayvanı silah kullanmadan yakalayabilmesi şartıyla bu duruma izin verir. Gücünün sınırı olmayan Herakles silahsız olarak boğuştuğu hayvanı yakalayarak sürükleye sürükleye Eurystheus'a getirir (Bayladı, 1995, 170-171).

Septimius Severus dönemine ait Iulia Domna ve Caracalla adına basılmış iki sikkenin arka yüzünde Herakles'in son ve en zor görevi olan Kerberos Köpeği ile ilgili olan mitosu tasvir edilmiştir (Amandry vd., 1998, s. 29, no: 46). Iulia Domna¹⁰ adına bastırılan sikkenin ön yüzünde IOYAIA [ΔOMNA AY] lejanti ve imparatoriçe Iulia Domna'nın sağa doğru dönük profilden ve bol drapeli portresi yer almaktadır. Caracalla adına basılmış iki sikkenin ön yüzünde AY KAI M AYPHAI-ANTΩNINOC lejanti ve imparatorun sağa doğru profilden, zırlı, *paludamentum*lu ve boyundan aşağısı ise ¾ cepheden betimlenen portresi yer almaktadır. İmparator başında defne tacı taşımaktadır. Bu sikkelerin arka yüzlerinde [] AKΛEO veya CEBACTOΠ [] lejantlarından bir tanesi yer alırken Herakles; merkezde, ayakta, cepheden, boynundan sarkan aslan postu dışında çıplak, kaslı ve sola doğru yürür bir şekilde tasvir edilmiştir. Sağ elinde yere dayadığı sopasını tutarken sol eliyle zincire vurduğu üç başlı Kerberos Köpeği'ni zincirinden tutarak sürüklemektedir (Figür 13a-b).

Figür 13a-b: İmparator Caracalla ve imparatoriçe Iulia Domna ile Herakles'in Kerberos Köpeği'ni yeryüzüne çıkarması (Amandry vd., 1998, s. 29, no: 46).

Değerlendirme ve Sonuç

İlk Tunç Çağı'ndan günümüze kadar kesintisiz yerleşim görmüş olan Sulusaray Höyüğü, birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Antik kaynaklarda ilk kez Yaşlı Plinius tarafından anılan Sebastopolis antik kenti de bu höyük üzerinde yer almaktadır. Sebastopolis adını almadan önce Karana ismiyle bilinen kent, MÖ 3 tarihinden itibaren imparator Augustus tarafından Sebastopolis adı verilerek yeniden kurulmuştur. Bununla birlikte kent, Roma Dönemi'nde sadece Sebastopolis ismi ile değil aynı zamanda Herakleopolis ismi ile de tanınmaktadır. Eski Yunanca sebasto ve polis kelimelerinden türetilmiş bir kelime olan Sebastopolis "büyük, ulu şehir" anlamıyla, Herakles'in şehri anlamına gelen Herakleopolis ile aynı manayı ifade etmektedir. Çünkü Herakles hem Yunan hem de Roma mitolojisinde gücü ve büyüklüğü simgeleyen yarı tanrı bir kahramandır.

Kent, birinci ismi olan Sebastopolis ile Augustus tarafından gerçekleştirilen yeniden kuruluşu açıklarken Herakleopolis ismi ile de efsanevi kurucusu Herakles'e gönderme yapmaktadır. Nitekim birisi Septimius Severus ve diğeri eşi Iulia Domna adına darp edilen iki sikke üzerinde Herakles'in ktistes (κτίστης) yani kurucu unvanıyla birlikte geçmesi bu durumu kanıtlamaktadır. Bu bağlamda kent, gerçek ve saygın kurucusu olan Augustus'un ismine, efsanevi kurucusu olan Herakles'in ismini de ekleyerek Herakles'e olan güçlü bağına da göstermiş oluyordu. Ancak, kahraman kentin efsanevi kurucusu olmasına rağmen sadece sikkelerin arka yüzlerinde tasvir olarak kullanılmıştır. Karadeniz Bölgesi'nde bulunan ve yine ismini güçlü kahraman He-

¹⁰ https://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?album=388&pid=11788#top_display_media.

Herakles'ten alan Heraklia Pontika kentinin MÖ 5. yüzyıldan Roma Dönemi'ne kadar basmış olduğu sikkelere bakıldığında, sikkelerin ön yüzlerinde Herakles'in başında aslan postu bulunan büstünün tasvir edildiği görülmektedir. Ancak Roma Dönemi'ne ait olan sikkelerde ise Herakles tasvirlerinin, Sebastopolis kentinde olduğu gibi sadece sikkelerin arka yüzlerinde betimlendiği görülmektedir. Sebastopolis darplı mevcut sikkeler içerisinde Herakles'in başında aslan postu bulunan büstü sadece tek bir sikkenin arka yüzünde kullanılmıştır. Bu durum da kentin, Roma geleneğini devam ettirdiğini göstermektedir.

Elimizdeki mevcut verilere göre kent; epigrafik belgeler üzerinde en erken MS 2. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Sebastopolis ve Herakleopolis ismi ile birlikte görülürken, sikkeler üzerinde MS 3. yüzyılın başlarından itibaren görülmeye başlanmıştır. Ancak Herakles'in sikkeler üzerindeki ilk izlerine Traianus döneminde rastlanmaktadır. MS 106-107 yıllarına tarihlenen bu sikkelerin ön yüzlerinde imparator Traianus'un başı yer alırken, arka yüzlerinde ise Herakles'in simgesi olan sopa ve aslan postu bulunmaktadır. Bu dönemde kentin, sikkelerini sadece Sebastopolis ismi ile bastığını sikkelerin arka yüzünde görülen CEBACTOΠOΛITΩN ETOYC ÖP lejantı kanıtlamaktadır. Kentin Herakleopolis şeklindeki ikinci ismi ise önce MS 205-206 yıllarına tarihlenen ve Septimus Severus dönemine ait olan sikkelerin arka yüzlerinde yerini almış, daha sonra ise MS 263-264 yıllarına tarihlenen sikkelerin arka yüzlerinde CEBACTOΠO HPAKΛEOΠO şeklinde kullanımına devam edilmiştir¹¹. Ayrıca bu sikkelerin arka yüzlerinde tasvir olarak kahramanın kendisi kullanılmıştır. Herakles elinde sopasını tutar vaziyette, ayakta veya yatar pozda, aslan postu giymiş veya çıplak bir şekilde veyahut da bir tapınak içinde kült heykeli olarak yerleştirilmiş şekilde tasvir edilmiştir. Septimius Severus, Iulia Domna, Caracalla, Geta ve Gallianus adına basılan sikkelerin hemen hemen hepsinin arka yüzlerinde en sık görülen tasvir; kemerli bir portiko ile birbirlerine bağlı olan iki tetrastylos tipte tapınağın önünde, kemerli portikonun altında ve bir balustrad (korkuluk) üzerinde yer alan Herakles heykelidir. Buna benzer bir başka tasvir ise içerisinde Herakles heykelinin yer aldığı tetrastylos tipinde küçük kutsal bir yapıdır. Bu mimari yapı da muhtemelen bir başka tapınak veya bir kutsal yapıdır ve sadece Caracalla adına basılan sikkeler üzerinde tasvir edilmemiştir. Bu sikkeler üzerinde kahraman bir kaide üzerinde cepheden, ayakta ve çıplak olarak betimlenmiş olup sağ elinde yere dayadığı sopasını sol elinde ise aslan postunu tutmaktadır. Septimius Severus, Caracalla ve Geta adına darp edilen sikkelerin arka yüzlerinde, içinde kült heykeli bulundurmayan tetrastylos tipinde tapınak tasvirleri de mevcuttur. Tüm bu verilerden yola çıkarak Sebastopolis'te kentin kurucu tanrısı Herakles'e adanmış en az iki tapınağın ve kült heykelinin var olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, kentte güçlü ve köklü bir Herakles kültürünün varlığını kanıtlamakla kalmayıp aynı zamanda devletin sahip olduğu gücü de göstermektedir.

Sporcuların ve gladyatörlerin koruyucu tanrısı olarak *gymnasium*larda tapınım gören Herakles'in Sebastopolis kentinde de aynı inanç sistemi içinde saygı gördüğü muhtemeldir. Çünkü yazıtlardan Sebastopolis'te imparator Hadrianus döneminde *gymnasium*, gladyatör ve hayvan dövüşlerinin yapıldığı arena gibi yeni yapıların inşa edildiği (Le Guen Pollet, 1989, s. 65-67) bilgisine ulaşılmaktadır. Bu bağlamda kentteki sporcuların ve gladyatörlerin Herakles'e koruyucu tanrı kimliği ile ibadet etmiş olabileceği göz ardı edilmemelidir. Bununla birlikte Anadolu'da ve Roma'da askerlerin (Hakman, 2020, s. 2547) koruyucu tanrısı olarak yaygın bir şekilde saygı gören Herakles, bu özelliği ile de Sebastopolis'te kabul görmüş olmalıdır. Nitekim,

¹¹ İmparator Septimius Severus'tan sonra sikke darbına ara veren kent, imparator Gallianus zamanında yeniden sikke basmaya başlar.

Sebastopolis'te *beneficiarii consularis* adı altında valiye bağlı askeri bir birliğin bulunduğu da bilinmektedir. Bu birliklerin başlıca görevi kentte düzen ve asayiş sağlamaktır. Özellikle kalabalık grupların kontrolü, halkın kapılarda ve karayollarında güvenliği onların sorumluluğu altındaydı. Bu nedenle MS 2. yüzyılda *Pylon* ve *Zeus Pylaios* gibi tanrılara inanmışlar ve bu tanrıların kültlerini oluşturmuşlardır (Ful, 2025, 82-83). Herakles kentte koruyucu tanrı olarak tapınım gördüğü için askerler arasında da saygı görebileceği dikkate alınmalıdır. Ayrıca kentin hastalıkları iyileştiren, şifalı bir sıcak su kaynağına sahip olması da kahramanın burada tapınım görmesi için önemli bir etken olmalıdır. Çünkü kaplıcaların kurucusu (Safford, 2012, 185) olarak kabul edilen Herakles için tüm kaplıcalar (Athenaios XII. 512) ve sıcak sular kutsal sayılırdı (Strabon IX. 4. 13). Ayrıca kahraman, sıcak su kaynaklarının yakınında inşa edilen bir sunağa da sahipti (Herodotos VII. 176). Sebastopolis antik kenti bugün olduğu gibi, muhtemelen Antik Çağ'da da ünlü bir kaplıca merkezi idi. Kaplıcanın kükürtlü suyunun tedavi edici özelliği bugün de bilinmektedir. Antik Çağ'da hastalıklarına çare aramak için kaplıcanın şifalı sularından istifade eden insanlar, burada şifa bulduktan sonra sağlık tanrısı Asklepios'a (Le Guen Pollet, 1989, s. 58-59) ve belki de Herakles'e adaklar sunuyorlardı.

Sonuç olarak, Antik Çağ'ın en ünlü kahramanlarından birisi olarak kabul edilen Herakles'in kendi adıyla zikredilen Sebastopolis/Herakleopolis kentinin kurucu tanrısı olarak tapınım gördüğü yazıtlar ve sikkeler tarafından kanıtlanmaktadır. Yazıtlardan, kentin Augustus döneminden itibaren Sebastopolis ismi ile Hadrianus döneminden itibaren ise Sebastopolis ve Herakleopolis ismi ile birlikte anılmaya başladığı sikkelerden ise Septimius Severus dönemiyle birlikte her iki ismin kullanımının yaygınlık kazandığı anlaşılmaktadır. Kentte, *Theos Hypsistos*, *Asklepios*, *Pylon* ve *Zeus Pylaios* gibi tanrıların ve kültlerinin varlığı bilinse de sikkeler üzerinde yoğun bir şekilde izlerine rastladığımız Herakles için hiç şüphesiz Sebastopolis'in en büyük tanrısı olduğunu ve saygın kurucusunun ismi olan Sebastopolis'e Herakleopolis ismini de ekleyerek Yunan geleneğini devam ettirdiğini ve efsanevi bir kahramanla bağlantı kurma arzusunu da göstermiş olduğunu söyleyebiliyoruz. Ancak, Herakles tapınımına ait sahip olduğumuz epigrafik verilerin oldukça az olması, arkeolojik verilerin ise hiç olmaması kahramanın Sebastopolis'te sergilemiş olduğu karakterini ve kültürünü belirlemeyi zorlaştırmıştır. Bu bağlamda kültün Sebastopolis'teki varlığından söz etmeye olanak sağlayan bulgular sadece iki yazıt ve nümizmatik verilerdir.

KAYNAKÇA

a-Antik Kaynaklar

- Apollodorus, Library (ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ). Kullanılan Metin ve Çeviri: Apollodorus. Bibliothke. With an English translation by James George Frazer. London, New York 1921 (The Loeb Classical Library).
- Apollonius Rhodius, The Argonautika, Kullanılan Metin ve Çeviri: Apollonius Rhodius, The Argonautika. With an English translation by R. C. Seaton. London, New York 1912 (The Loeb Classical Library).
- Euripides, Herakles. (ΗΡΑΚΛΗΣ ΜΑΙΝΟΜΕΝΩΣ). (çev. Ari Çokana). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 2011.
- Herodotos. *Tarih*. (çev. Müntekim Ökmen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 2011.
- Herodotos, Herodot Tarihi. Çev.: M. Ökmen-A. Erhat. İstanbul 1991.
- Homer, Homeric Hymns. (çev. Diane J. Rayr). Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press. 2004.
- Ovidius, Heroides. Kullanılan Metin ve Çeviri: Ovid. Heroides And Amores. With an English translation by Grant Showerman. London, New York 1914 (The Loeb Classical Library).
- Pausanias, Periegesis tes Hellados. Kullanılan Metin ve Çeviri: Pausanian Description of Greece. With an English translation by W. H. Jones I-V. London, New York 1918-1935 (The Loeb Classical Library).
- Pindaros, Nemeian. Kullanılan Metin ve Çeviri: Nemeian Odes. With an English translation by W. H. Race. Cambridge, Mass.-London 1997 (The Loeb Classical Library).
- Plin. nat. (=G. Plinius Secundus "Yaşlı", Naturalis Historia) . Plinius Secundus "Yaşlı", Naturalis Historia) Kullanılan Metin ve Çeviri: Pliny Natural History. With an English translation by H. R. Rackham, W. H. S. Jones, D. E. Eichholz I-X. Cambridge, Mass.-London 1938-1971 (The Loeb Classical Library).
- Sophokles, Four Tragedies Women of Trachis. Ajax, Women of Trachis, Electra Philoctetes. (çev. Peter Meineck - Paul Woodruff). Indianapolis: Hackett Publishing Company. 2007.
- Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*. (*Geographika*: XII-XIII-XIV). (çev. A. Pekman). İstanbul. 2000.
- Strabon, *Geographika*. Kullanılan Metin ve Çeviriler: *The Geography of Strabo*. (with an English translation by H. L. Jones). vols. I-VIII. London, New York 1917-1932 (The Loeb Classical Library).
- Theokritos, The Idylls of Theokritos. (hızl. R. J. Cholmeley, B.A.). London: G. Bell & Sons, Ltd. 1919.

b-Modern Kaynaklar

- AMANDRY, M. – B. REMY (1998). *Pontica II, Les Monnaies de l'atelier de Sebastopolis du Pont. Varia Anatolica* 10. İstanbul: Institut Français d'Études Anatoliennes.
- ANDERSON, J. G. C. (1903). *A Journey of Exploration in Pontus: Studia Pontica I*. Bruxelles.
- ARSLAN, M. (1997). "Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde Bulunan Pontus Krallığı'na ve Pontus Kentlerine Ait Roma Devri Sikkeleri", *Arkeoloji Dergisi* V: 63-109.
- BAYLADI, D. (1995). *Mitoloji. Tanrıların Öyküsü*. İstanbul: Say Yayınları.
- BERENS, E. M. (2011). *Antik Yunan Efsaneleri ve Roma Mitleri*. İzmir: İlyayayınevi.
- BURKERT, W. (2011). *Griechische Religion der archaischen und klassischen Epoche*. Germany: Er lag W. Kohlhammer.

- CARPENTER, T. H. (2007). *Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji*. (çev. Bense B. M. Ünlüoğlu). İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık.
- DALAISSON, J. (2014). "Civic Pride and Local Identities: The Pontic Cities and their Coinage in the Roman Period" *Space, Place and Identity in Northern Anatolia. Geographica Historica* 29 (ed. Tønnes Bekker Nielsen). Stuttgart. 125-156.
- DE JERPHANİON, G. – L. JALABERT (1908). "Inscriptions d'Asie Mineure (Pont, Cappadoce, Cilicie)". *Mélanges de la Faculté Orientale d l'Université Saint-Joséph Beyrouth* III/1: 437–478.
- DAMON, D. (1874). "Peri Ton En Soulouserai Tou Pontou Anakaluphtheison Epigraphon". *Sylogos* 7: 1-6.
- FARNEL, L. R. (1921). *Greek Hero Cults and Idias and Immortality*, Oxford: At The Clarendon Press.
- FUL, Ş. D. (2025). "Epigrafik, Nüvizmatik ve Arkeolojik Veriler Işığında Tokat'ta Zeus Kültü". *Karadeniz İncelemeleri Dergisi* 38: 67-90.
- GRAVES, R. (2004). *Yunan Mitleri*. (çev. Uğur Akpur). İstanbul: Say Yayınları.
- GUTHRIE, W. K. C. (1955). *The Greeks and Their Gods*. Boston: Beacon Press.
- HAKMAN, M. (2020). "Kapadokya'da Kahraman ve Tanrı Herakles Kültü Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish Studies- Social Sciences* XV/5: 2543-2560.
- HAMILTON, E. (1983). *Mitologya*. (çev. Ülkü Tamer). İstanbul: Varlık Yayınları.
- KEIGHTLEY, T. (1838). *The Mythology of Ancient Greece and Italy*, London: Whittaker And Co., Ave Maria Lane.
- LE GUEN POLLET, B. L. (1989). "Sebastopolis du Pont (Sulusaray). Documents littéraires et inscriptions déjà publiées de la cité", *Epigraphica Anatolica* 13: 51–86.
- LSJ: LIDDE, H. G. vd. (1882). Henry Stuart, *Greek English Lexicon*. Oxford: Claronden Press.
- LURKER, M. (2005). *The Routledge Dictionary of Gods and Goddesses, Devils and Demons*. Taylor & Francis e-Library.
- MAGIE, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century after Christ*, Vol. I, Princeton: Princeton University Press.
- MALAY, H. - H. Silay. (1991). *Antik Devirde Gladyatörler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- MARCH, J. (2001). *Cassell's Dictionary of Classical Mythology*. London: ASSELL&co.
- MARCH, J. (2021). "The Nemean Lion". *The Oxford Handbook of HERACLES*, (ed. Daniel Ogden). New York: Oxford University Press. 29-44.
- MILLER, S.G. (2004). *Ancient Greek Athletics*. New Haven: Yale University Press.
- MITFORD, T. B. (1991). "Inscriptions Ponticae-Sebastopolis". *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 87: 181–243.
- MOUTON, A. (2011). "Sulusaray/Sebastopolis Du Pont (Province De Tokat) : La Karahna Des Textes Hittites ?", *Anatolia Antiqua* XIX: 101-111.
- NARDO, D. (2002). *The Greenhaven Encyclopedia of Greek and Roman Mythology*. New York: Greenhaven Press.
- NICGORSKI, A. M. (2005). "The Magic knot of Herakles, the propaganda of Alexander The Great, and Tomb II at Vergina", *Herakles and Hercules. Exploring A Graeco-Roman Divinity*. (ed. Louis Rawlings ve Hugh Bowden). UK: The Classical Press of Wales. 97-128.
- OK, M. - H. T. CANDUR (2021). "Karia Bölgesi'nde Herakles Kültü". *II. Uluslararası Mitoloji Sempozyumu*, Haziran 8-10. Ardahan. 685-703.

- ÖZCAN, B. (1990). "Sulusaray-Sebastopolis Antik Kenti". *I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*. (19-20 Nisan 1990). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. 261-307.
- ÖZTÜRK, B. (2010). "Karadeniz'de Dinsel Yaşam Ve Kültler". *Aktüel Arkeoloji* 18: 38-49.
- POWELL, B. B. (2018). *Klasik Mitoloji*. (çev. Sinan Okan Çavuş). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- RAMSAY, W. M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (çev. Mihri Pektaş). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- SAYAR, M. H. (2011). "Kilikien unter den Diadochen. Epigraphische Zeugnisse aus der hellenistischen Zeit Kilikiens und ihre Bedeutung für die Altertumswissenschaftliche Erforschung des östlichen Mittelmeerraumes". *Byzas* 14: 220, 233-234.
- SCHWAB, G. (2012). *Klasik Yunan Mitolojisinin En Güzel Efsaneleri I*. (çev. Devrim Doğan Yüzer). İzmir: İlya Yayınevi.
- SCHWERTHEIM, E. (1983). *Die Inschriften von Kyzikos und Umgebung. Teil 2: Miletupolis*. Bonn: Rudolf Habelt.
- SNG Aulock Nachtrage I Pontus-Paphlogonien-Bithynien: Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Sammlung v. Aulock. Nachtrage I, Pontus-Paphlogonien-Bithynien. Berlin 1967.
- SNG Aulock Pontus-Paphlogonien-Bithynien: Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Sammlung v. Aulock. Pontus-Paphlogonien-Bithynien. Berlin 1957.
- STAFFORD, E. (2012). *Gods and Heroes of the Ancient World. Herakles*. London and New York: Routledge. Taylor & Francis Group.
- TEKİN, M. – Ş. D. FUL (2021). "İç Pontos Bölgesi'nde Roma ve Erken Bizans Dönemlerine Işık Tutan Bir Antik Kent: Sebastopolis (Yazılı Kaynaklar ve Kazı Çalışmalarından Yansımalar), *Understanding Transformations: Exploring The Black Sea Region and Northern Central Anatolia in Antiquity*, Byzas 26. (ed. Emine Sökmen-Andreas Schachner). İstanbul: Ege Yayınları. 345-358.
- TEMÜR, A. (2023a). "Sebastopolis/Herakleopolis (Tokat/Sulusaray) Kazı Çalışmaları ve Erken Dönem Bizans Kilisesi Üzerine Bir Değerlendirme", *Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunun 100. Yılı Anısına Danışmendli Havzasında Tarih ve Kültür Tokat*. (ed. A. Demir, Y. Dönder, H. Erdem), Kömen Yayınları: Konya. 3-15.
- TEMÜR, A. (2023b). "Sulusaray-Sebastopolis Kazılarının Dünü, Bugünü ve Yarını", *5. Tokat Sempozyumu. Bildiriler Kitabı Cilt IV* (14-16 Ekim 2022). (ed. Coşkun Yılmaz). İstanbul: 227-237.
- TEMÜR, A.-İ. GÜLTEKİN-GENÇ. (2023). "Sebastopolis Excavations and Observations on the Byzantine Church", *JAHA*, Vol. 10, No 3: 146-161.
- ÜRETEK, H. (2004). "Hellenistik Dönem Pergamon Kenti Tanrı ve Kültleri". *Tarih Araştırmaları Dergisi*. Cilt XXIII/35: 185-214.
- WADDINGTON, W. vd. (1925) *Recueil Général des Monnaies Grecques d'Asie Mineure: Pont et Paphlogonia*, Tome:1, Fasc. 1, Paris: Editions Ernest Leroux.

c-İnternet Kaynakları

https://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?album=388&pid=11788#top_display_media. (Erişim Tarihi: 25.01.2025).

https://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?album=388&pid=12505#top_display_media. (Erişim Tarihi: 10.02.2025).

<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/3/2919A>. (Erişim Tarihi: 07.03.2025).

Athenaios, *The Deipnosophists* XII. <http://attalus.org/info/athenaeus.html>; <http://attalus.org/old/athenaeus12a.html>. (Erişim Tarihi: 07.01.2025).
<https://www.numisbids.com/sale/3810?s=1&pg=9&so=1>. (Erişim Tarihi: 14.03.2025).

EXTENDED ABSTRACT

The ancient city of Sebastopolis, first mentioned by Pliny the Elder, is located on a mound that has been continuously inhabited from the Early Bronze Age to the present day. It is situated in the district center of Sulusaray, which is part of the province of Tokat, located in the Pontus Region in Antiquity and now in the Central Black Sea Region. Before being named Sebastopolis, the city was known as Karana and ruled by a local Galatian lord named Ateporix. After Ateporix's death in 3/2 BC, the city became a province under Roman control and was incorporated into Pontus Galaticus, marking the beginning of its era as 3 BC. From this date, Emperor Augustus rebuilt the city and named it Sebastopolis (the city of Sebastos, meaning Augustus). During the Roman Period, the city was not only known as Sebastopolis but also as Herakleopolis, which was named after the mythological hero Herakles, as evidenced by epigraphic and numismatic data obtained from the city. Through archaeological findings that have reached us to this day, this study aims to reveal the presence, cult, and the reasons and manner in which the hero god Herakles was accepted in the city.

The city, located on a fertile plain irrigated by the Çekerek (Skylax) River, a tributary of the Yeşilırmak, experienced its golden age during the Roman Period when it was known as both Sebastopolis and Herakleopolis. The name Sebastopolis, derived from the Greek words "sebasto" and "polis," means "great, magnificent city," while Herakleopolis, meaning "city of Herakles," signifies the same grandeur. Herakles, a demi-god symbolizing strength and greatness in both Greek and Roman mythology, is commemorated in the city's second name. The fact that Herakles is depicted with the title *ktistes* (founder) on two coins minted for Septimius Severus and his wife Iulia Domna confirms this association.

According to the existing data, the city is found under the names Sebastopolis and Herakleopolis on epigraphic documents from the second quarter of the 2nd century AD, and on coins starting from the early 3rd century AD. However, the first traces of Herakles on coins appear during the reign of Trajan. On these coins, dated to 106–107 AD, the obverse features the head of Emperor Trajan, while the reverse depicts Herakles' symbols: a club and a lion's skin. During this period, the city minted its coins solely under the name Sebastopolis, as evidenced by the reverse legend "CEBACTOΠOΛITΩN ETOYC ΘP." The city's second name, Herakleopolis, first appeared on the reverse of coins dated to 205–206 AD during the reign of Septimius Severus and continued to be used on coins dated to 263–264 AD as "CEBACTOΠO HPAKΛEOΠO." Additionally, the reverse of these coins features depictions of Herakles himself. On these coins, Herakles is illustrated standing while holding his club, dressed in a lion's skin, or represented as a cult statue within a temple. These depictions indicate the existence of two temples and a cult statue dedicated to Herakles in the city. Among the representations on the coins are scenes from Herakles' legendary labors, known in mythology as the "Twelve Labors of Herakles," which he was compelled to undertake in the service of his cousin, King Eurystheus of Mycenae, as penance for killing his own children during a fit of madness. The coins from Sebastopolis depict Herakles' tasks involving the Nemean Lion, the Lernaean Hydra, the Ceryneian Hind, the Erymanthian Boar, the Cretan Bull, the Golden Apples of the Hesperides, and the Cerberus.

As the protector god of athletes and gladiators, Herakles was worshiped in gymnasiums, and it is likely that the same belief system was followed in Sebastopolis. Inscriptions reveal that during Emperor Hadrian's reign, new structures like gymnasiums, gladiatorial arenas, and animal fighting arenas were built in Sebastopolis. Thus, it is plausible that athletes and gladiators in the city worshiped Herakles as their protector god. Furthermore, Herakles, widely respected as a protector of soldiers in Anatolia and Rome, might have been similarly revered in Sebastopolis. In fact, inscriptions mention the presence of a military unit called *beneficarii consularis* under the governor's command, responsible for maintaining order and security on roads and at city gates. Hence, it is likely that Herakles was also respected by soldiers. Additionally, the city's possession of a hot spring known for its healing properties would have been a significant factor in Herakles' worship, as he was considered the founder of thermal baths, which were sacred to him.

In conclusion, Herakles, worshiped as the protector god of athletes, gladiators, and soldiers, was undoubtedly the greatest deity of the city. By adding the name Herakleopolis to its original name, Sebastopolis, the city continued the Greek tradition and expressed its desire to associate with a legendary hero.